

W A N D E L E N
M E T D E
B U U R T

I N D E
Z A N D E R I J C R A I L O

Wandelen met de Buurt

Zanderij Crailo

10 september 2006

ZANDVERPLAATSING, AFGRAVINGEN ZANDERIJEN EN NATUURBRUGGEN

Om 12.30u vertrokken we met 15 volwassenen en 7 kinderen naar de Zanderij Crailo. Na een

zeer natte augustusmaand en aanvankelijk ook september hadden we het weer met 25° C mee. Ter plaatse aangekomen hadden de stenen en het water meer grip op de kinderen, dan mijn verhaal. Moeitevolle inspanningen waren nodig om hun

aandacht te krijgen. Ik vroeg ze wat een zanderij eigenlijk betekende. Met veel gepeins kwam alleen Niels, maar ook niet verder dan een zandfabriek. Ik vertelde ze, dat het een gebied is van zandwinning voor economische doeleinden. Dat was ook al een moeilijke zin. Ter verklaring zei ik dat het zand gewonnen wordt voor aanleg van wegen, spoordijken, taluds van viaducten

en als metselzand. De aandacht was gering en het plonsen van water door gooierende stenen was boeiender.

Ik ging dus door zonder de kinderen. Sinds mensenheugenis zijn er zandverplaatsingen geweest. De oudst waarneembare zijn de grafheuvels, maar ook de kampjes waar het vee de nacht doorbracht, of voor het gebruik van tuinbouw. Dan vinden we op de hei nog scheidingsbannen en vele grintgroeven en leemkuilen. Alhoewel dit maar bescheiden vergravingen zijn, blijken de allergrootste afgravingen in de oude geschiedenis, toch wel die, ten behoeve van de bouw van de

vestingswallen van Naarden te zijn.

In de 17de eeuw werd Oost-Indië ontdekt met roerende gevechten tegen Portugezen en Engelsen met het uiteindelijke resultaat, Nederlands koloniaal bezit. Het goederentransport was in die tijd niet optimaal zodat de schepen van het VOC leeg uitvoeren. Als ballast voor de diepgang werden zij opgevuld met zand uit de hedendaagse 's-Gravenlandse landgoederen. Deze landconcessies zijn niet zonder slag of stoot verlopen, want de *erfgooiers* waren helemaal niet blij dat hun graasland werd ontnomen. Het zand werd ontladen bij Batavia, in de havenstad Tanjong Priok en werd gebruikt voor de opbouw van de havenkaden zodat er in het verre oosten een stukje Gooise stuwwal ligt.

Het verging de heren van de VOC goed, want de goederen uit de **'Gordel van Smaragd'** waren *peperduur*. Zij bouwden singelgrachten in het moeras van Amsterdam, waarbij de gordels van de herenhuizen zijn gebouwd op het zelfde 's-Gravenlandse zand. Ondanks de praal en pracht hadden zij destijds niet de mogelijkheid hun afval en rioolverwerking goed te regelen, waardoor alles in de grachten werd gesmeten en gespoeld. In de zomer ontstond daardoor een enorme stank

Inmiddels was de Gooise westrand zover afgegraven dat de heren daar de mogelijkheid zagen er hun landhuizen te bouwen waardoor zij de zomerse stank der grachten konden ontvluchten en genieten van de geur van eiken en beuken.

Andere afgravingen ontstonden door de aanleg van de spoorlijn Amsterdam <-> Amersfoort in 1874. Vanaf Hilversum<-> Amersfoort liep de lijn over zandgrond. Maar vanaf Bussum lag daar

het Naardermeer en verder naar Amsterdam een veen- en moerasgebied dat dicht geplempt moest worden met zand. Ook het Centraalstation van Amsterdam was een moeras dat opgevuld werd met zand uit de Zanderij Crailo.

De spoorlijn liep over de Utrechtse heuvelrug van Hilversum via Amersfoort en van Hilversum via Utrecht tot de Grebbergen bij Arnhem. Om de spoorweg vlak te laten lopen werd er veel zand afgegraven, dat werd gebruikt om zanddijken te bouwen in veen- en moerasgebieden. Die afgravingen zijn duidelijk te zien bij Baarn maar ook bij de Hollandse Rading. Zo is de Utrechtse

Heuvelrug ten behoeve van de spoorlijn, zoals boven genoemd, voor een groot deel afgegraven. Deze afgravingen hadden tot dan geen konsekwenties voor de natuur. De treinen reden om het hele- of het halve uur. Maar met de ontwikkeling van het autoverkeer volgden nog meer afzandingen voor de aanleg van wegen. Door de frequentie van beide vervoersmogelijkheden, werd de migratie van dieren maar ook van planten moeilijk.

zoals vissersdorpen was inteelt een probleem waardoor er zelfs een wet ontstond, die verbood dat neven en nichten met elkaar konden huwen. Dit probleem ontstond ook in de natuur waardoor de levenspotentie van plant en dier achteruit ging.

Nederland was als het ware verdeeld in onoverbrugbare vakken met het gevolg dat

voortplanting alleen in die vakken kon plaats vinden. Die gevolgen zijn ernstig voor de inteelt. Ook in Nederlandse kleine gemeenten

Vanzelfsprekend werd dat vastgesteld door ecologen. Zelfs de regering, ondanks haar geldzucht, kon dit gevaar niet meer ontkennen en werd in 1990 de EHS opgesteld. Dit hield in: ontsnippering van ingesloten gebieden met een looptijd tot 2018. Dat betekende dat Provinciale staten, streekgebieden en steden een aangepaste infrastructuur moesten ontwikkelen. Het Gooi ontwikkelde zo de GEIS. Dat had tot gevolg dat Hilversum zijn natuurgebieden overdroeg aan het GNR. Dat wil niet zeggen dat zij zo lief waren, want door die overdracht werden ook de kosten van onderhoud overgedragen aan het GNR. Hilversum wilde met deze liefkozing ook de bijdrage aan de stichting terugbrengen, maar daar namen de andere deelnemers, Provinciale staten, Amsterdam en Gooise gemeenten geen genoegen mee.

Feit is dat door deze overdracht voor het GNR twee potentiële natuurgebieden ontstonden, die verdeeld werden door de zanderij Crailo met spoorbanen, waar elke vijf minuten een trein raast, soms langer dan 100 meter en een provinciale weg

met (zeker overdag) hard rijdende files. Dit was eigenlijk een onoverzienbaar probleem, waartoe vele mogelijke toepassingen zijn ontworpen. Wat dan kenmerkend is, is dat tegenstellingen de oplossing brengen. De NS werd geparticulariseerd. Dat werd in vier doelgroepen gesplitst, waar in dit verslag vooral prorail van belang is. Zij wilden in 1996 een rail-lasinstallatie ontwikkelen. In dat zelfde jaar kwamen ook de weilanden in het westen en de hockeyvelden in het

ontwikkelen.

oosten in het bezit van het GNR. De lasinrichting stond lijnrecht op het bestemmingsplan en de plannen van het GNR. Hilversum had wel oog voor de prorail voornemens omdat er werkgelegenheid lag. Maar ook de provincie had zijn ecologische streekconcept voor dit gebied en die lagen niet in het voordeel van prorail en Hilversum. In deze tegenstelling lag de kiem voor een natuurbrug. De hilversumse stadsecoloog stelde een ecoduct voor waardoor beide partijen hun plannen konden

Dit was een lange proloog en startten we de wandeling. Ik wees op de rechthoekige lijn van het gebied dat bestond uit een afzanding van 110ha dat ca. 12meter diep is afgegraven. ($1\text{ha} = 100 \times 100 = 10.000\text{m}^2$ x $110\text{ha} = 1.100.000\text{m}^2$ x $12\text{m} = 13.200.000\text{m}^3$ zand), en dan te bedenken dat dit handmatig is afgegraven en per kruiwagen werd opgeladen.

begroeiing aan de rechte oevers door pitrus uitgroeiend in het water deed afbreuk aan de rechte lijn. In het verschiet zal er verzanding ontstaan in deze pollen en waar het minder begroeid is afkaveling, waardoor de natuur zichzelf in de juiste bochten zal wringen.

Opvallend waren de parende libellen die in razendsnelle schichtende vluchten voorbij

Bij de nieuwe inrichting werd er een plan ingediend met rechthoekige waterpartijen, aangepast aan het bestaande gebied. Dat betekende een schok voor de ecologische begrippen, want rechtlijnigheid is onnatuurlijk. Tijdens de aanvang van onze wandeling over het knuppelpad viel al direct op dat de rietbegroeiing idyllische hoekjes (wat heet hoekjes?) deden ontstaan. Ook de

flitsten. De foto, een kunststukje van Peter, toont in de weerspiegeling van het water hun dolle capriolen.

De heuvelachtige onderwaterbodem was in de diepere delen begroeid met riet en in de lagere delen met duilen.

Op de bodem zagen we vissen grondelen en meenden we zelfs een baars gezien te hebben. Aan het einde van de vlonder lagen zwerskeien, waarin ik

vaststelde dat er zandsteen lag, gabbro en graniet met goudblinkend mica dat ook wel foolmen gold genoemd wordt. We werden begroet door twee charolais kalveren en een stier. De stier met al zijn gevreesde kracht en daardoor in wezen voor ons zeer beducht moest lijdzzaam de vele tientallen vliegen op zijn bles ondergaan.

Het tweede knuppelpad ging over een minder uitgediepte

ge-
deelte
en was
een
uiter-
mate

mooi 'plasdras' gebied. Carla was uitermate gefascineerd door de groene kikkers die er rond huppelen.

Hier werd wel duidelijk dat de verwachtingen van de plannenmakers terecht zijn geweest. We troffen er stijve ogentroost. Waltrude vroeg mij waarom het stijve ogentroost heet. Omdat er ook rode ogentroost is en ter onderscheiding daarvan het vernoemd is naar zijn stugge stengel. Ook de klokjesgentiaan prijkte er in al zijn schoonheid.

Zij werden omlijst door moerasrolklaver. Dit was slechts het begin, want een optimale belevenis was de grote wolfsklauw, waarvan we er niet één ontwaarden, want het hele 'plasdras' gebied stond er vol mee. In zo'n gebied mag je

uitgebloeid, maar zijn zaadknopjes vertelden trots dat zij een maand geleden volop heeft staan te pronken. Ook de ronde zonnedauw toonde met zijn kleverig, glimmende tentakels dat hij de kunst verstaat om kleine insecten te vangen en te verteren. Alhoewel niet te zien, bloeit hij om de zelfde tijd als de kleine zonnedauw.

vanzelfsprekend de zonnedauw verwachten en die komt er in twee soorten voor. Dat is op zichzelf al

verrassend De kleine zonnedauw, is om deze tijd

Er groeiden ook vele russen. Het knolrus is een uiterst klein plantje. De pas uitgelopen zaailingen kleurden het veld prachtig rood. De verwekkers van dit jonge grut stonden er pal naast, waarvan

de vele bloeiwijzen lieten zien hoe door

aardvlooiën de bloemknopjes worden aangetast. Zij luisteren naar de romantische naam *Livia juncorum*. Ter vergelijking staan zij naast elkaar. Het moeras vergeet mij nietje floreerde om nooit meer te vergeten. Ook de rolklaver wilde niet onderdoen. We laten het totaal aan andere planten verder ongemoeid want het was genieten en niet monitoren.

We waren de Natuurbrug genaderd en vonden het nodig om meer in te gaan op de toekomstige ontwikkeling van ontsnippering. Naast Crailo zijn er nog vijf knelpunten. Vooral de A1 bij Ziekenhuis Noord en voormalig legerkamp Crailo is urgent. Dat geldt ook voor de verbinding van het bosgebied Zuid en de Hoornboegse Heide. Ter hoogte van de Zwaluwenberg is een brug over de A27 en een fietsbrug over de spoorlijn. Hiervoor zijn al re-

lijke plannen in voorbereiding. Dan is er nog een verbinding nodig tussen de Westerheide en de Zuiderheide. Er wordt gedacht aan een ecoduct nabij

het Stenenmuseum. De A27 heeft nog twee knelpunten, te weten Anna's Hoeve waar de A27 de spoorlijn kruist en één bij Eemnes, in de buurt van de

Oostermeent en 't Harde. Deze laatste twee gebieden zijn in beheer van het GNR, maar nog steeds in bezit van Blaricum. Wanneer worden deze gebieden tot **'Beschermd natuur gebied ten eeuwigden dage'** verklaard Blaricum?

Hierna beklommen we de uitkijktoren om

een overzicht te krijgen over het vertelde. We kregen een mooie indruk van de ontwikkeling in de voor-

malige weilanden en ook over de Natuurbrug Crailo. Jammer genoeg geeft

de bossage naar het oosten geen zicht op de heide. Ik stelde daarom voor om huiswaarts over de Natuurbrug te fietsen en dan over de Bussumerheide en Westerheide te gaan, zodat we toch een goede indruk over het gebied zouden krijgen.

We keerden daarna over de Snip naar ons beginpunt. De Snip is een voormalig kampeerterrein en is in de loop der jaren verbost. Het is een heikel punt geweest in de natuurplanning en biedt dan ook een troosteloze aanblik. Ik vertelde dat deze onhandige aanpak is bedoeld als stepstone. Een afgrijselijk woord met een nog slechtere vertaling: stapsteen. Ik vertelde dat daarmee een pleisterplaats voor dieren wordt bedoeld en hoop dat dit woord ook ingang zal vinden.

We vonden er schapenzuring. Ik vroeg of ze wel eens een

schilderij hadden gezien van Mauve met een schaapskudde. Dat is een wit streepje dat een bles voorstelt met iets kroms er boven dat de hoorns verbeeldt. Met het tonen van het blaadje werd met enige hilariteit de vorm herkent. Zuring bevat het giftige oxaalzuur, waardoor het vee het niet eet. Alleen schapen kunnen het verwerken en eten het. Of het schapenzuring heet omdat schapen het verdragen of door de gelijkenis van het blad blijft een open vraag. We kruisten het Eli Heijmanpad dat in 2005 is aangelegd ter ere van hem en bewon-

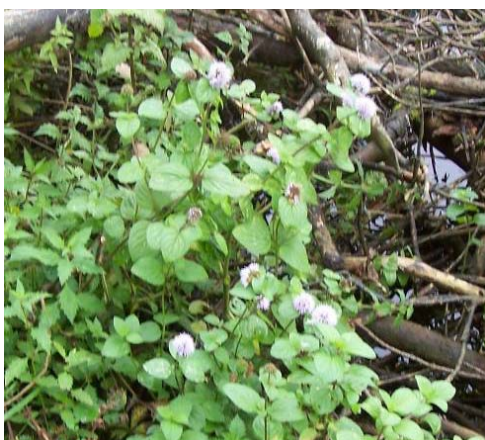
derden zijn ste-nen en zijn belangrijke aandeel in de natuureducatie. Hij heeft een deel van de zanderij van een boer gepacht voor fl.7,50 per jaar tot 1914 en zo een belang

rijke voorzo rg gehad voor het

behoud van deze stenen.

De plas bij het hoofdkantoor flitsten de waterjuffers voor en langs ons heen en

roken we al van verre het geurige watermuntkruid.

We keerden zoals voorgesteld huiswaarts over de Natuurbrug Crailo. Op de Bussummerheide zagen we zowaar een jongen ree rennen. We kregen de indruk dat hij opgejaagd was. Op de Westerheide stopten we bij de Aardjesberg, één van de oudste nederzettingen in het Gooi, waar de oude zandverplaatsingen getoond konden worden. Ik wees op de scheidingsban, die daar

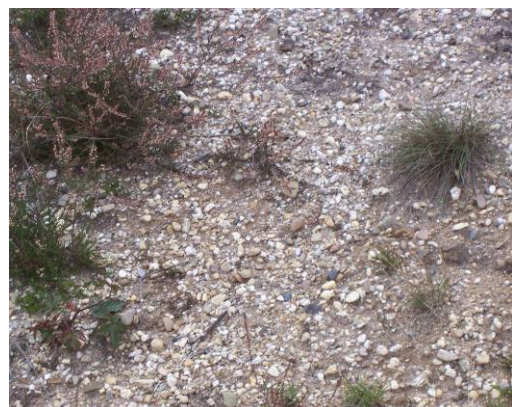
ligt. Dat is een historische grens tussen Laren en Hilversum. Dus de erfgooiers, ondanks het gebruiksrecht van Floris V waren niet zo eensgezind. Liep een schaap van één der partijen aan gene zijde van de ban dan werd hij als boete in beslag genomen. We fietsten verder en wurmden ons door de Schotse hooglanders die langs het fietspad graasden. Sommigen stonden half er op. Dat was een boeiend evenement en de tweede begroeting door de Gooise grazers. We reden langs een

grintgroeve. De werksporen waren duidelijk zichtbaar, want de

erfgooiers gebruikten het grove grint, dat werd gezeefd door een hor. Vandaar dat er bij een grintkuil altijd van dit horgrint te vinden is.

Het was inmiddels vier uur geworden en vonden we het welletjes. Ik vergastte mijn medeburen nog op een spannende crossriding waarna we bij

thuiskomst besloten om gezamenlijk te genieten van een kopje koffie of een koele drank.

Freek Stegehuis

